

KOMUNIKACIJA MED ARHIVI IN USTVARJALCI NA PODROČJU PRAVOSODJA - NEREŠENI PROBLEMI IN POTI DO NJIHOVE PREMOSTITVE

Emica Ogrizek *

UDK: 930.25:34

Emica Ogrizek: Komunikacija med arhivi in ustvarjalci na področju pravosodja - Nerešeni problemi in poti do njihove premostitve. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 1/2002, št. 1, str. 55 - 63.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Avtorica obravnava razmerja med arhivi in javnopravnimi osebami s področja pravosodja po obstoječi zakonodaji in probleme, ki nastajajo zaradi nekaterih neuskkljenih predpisov, gledanj na dokumentarno in arhivsko gradivo, novih oblik poslovanja in zapisov.

UDC: 930.25:34

Emica Ogrizek: Communication between Archives and Record Creators in Legislative Bodies. Unsolved Problems and Solutions. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 1/2002, No. 1, pp. 55 - 63.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

The author discusses the relation between archives and persons occupied by legislative bodies in accordance with valid laws as well as with problems due to not legalised regulations concerning records and archives, new administration forms and documents.

1. USTVARJALCI ARHIVSKEGA GRADIVA IN ZAKON O ARHIVSKEM GRADIVU IN ARHIVIH

1.1. Na področju, za katero je pristojen Pokrajinski arhiv Maribor delujejo danes tele pravosodne ustanove:

Sodišča: Višje sodišče v Mariboru, Okrožno sodišče v Mariboru, Okrajno sodišče v Mariboru, Okrajno sodišče v Lenartu v Slovenskih goricah, Okrajno sodišče v Slovenski Bistrici, Okrožno sodišče v Murski Soboti, Okrajno sodišče v Murski Soboti, Okrajno sodišče v Ljutomeru, Okrajno sodišče v Gornji Radgoni, Okrajno sodišče v Lendavi, Okrožno sodišče v Slovenj Gradcu, Okrajno sodišče v Slovenj Gradcu, Delovno sodišče v Mariboru, Delovno sodišče v Mariboru - oddelek v Murski Soboti, Delovno sodišče v Mariboru - oddelek v Slovenj Gradcu.

* *Emica Ogrizek, višja arhivistka, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, 2000 Maribor, Slovenija.*

Državna tožilstva: Višje državno tožilstvo v Mariboru, Okrožno državno tožilstvo v Mariboru, Okrožno državno tožilstvo v Slovenj Gradcu, Okrožno državno tožilstvo v Murski Soboti, Okrožno državno sodišče v Murski Soboti - zunanji oddelek v Ljutomeru.

Državno pravobranilstvo Republike Slovenije: Državno pravobranilstvo RS - Oddelek v Mariboru, Državno pravobranilstvo RS - Oddelek v Murski Soboti.

Upravno sodišče Republike Slovenije: Upravno sodišče RS - zunanji oddelek v Mariboru.

Sodniki za prekrške: Sodnik za prekrške Dravograd, Sodnik za prekrške Gornja Radgona, Sodnik za prekrške Lenart v Slovenskih goricah, Sodnik za prekrške Lendava, Sodnik za prekrške Ljutomer, Sodnik za prekrške Maribor, Sodnik za prekrške Murska Sobota, Sodnik za prekrške Radlje ob Dravi, Sodnik za prekrške Ravne na Koroškem, Sodnik za prekrške Slovenj Gradec, Sodnik za prekrške Slovenska Bistrica.

Notarji: Miloš Lešnik, notar v Lenartu v Slovenskih goricah, Marija Zag - Gyolfi, notarka v Lendavi, Danica Hojs Peršak, notarka v Gornji Radgoni, Franc Šömen, notar v Ljutomeru, Tomislav Ajdič, notar v Mariboru, Stanislav Bohinc, notar v Mariboru, Bukovič Friderik, notar v Mariboru, Breda Horvat, notarka v Mariboru, Dušica Kalinger, notarka v Mariboru, Erih Matel, notar v Mariboru, Jože Ratnik, notar v Murski Soboti, Andrej Rošker, notar v Murski Soboti, Sonja Kralj, notarka v Slovenj Gradcu, Janez Mlakar, notar v Slovenj Gradcu, Jožica Škrk, notarka v Slovenski Bistrici.

1.2. JAVNOPRAVNE OSEBE S PODROČJA PRAVOSODJA IN ARHIVI

Po 14. členu Zakona o arhivskem gradivu in arhivih bi moral minister izdati seznam pravnih oseb in organizacijskih enot, za katere je pristojen ARS in regionalni arhivi ter arhivi lokalnih skupnosti, če bi jih ustanovile. Takega seznama še nimamo, čeprav je za področje pravosodja tak seznam lažje sestaviti kot za druga področja. Tako je ostalo še nerešeno vprašanje, kdo je pristojen za organe, ki imajo sedež v Ljubljani, oddelke pa v drugih krajih Republike Slovenije (Upravno sodišče RS, Državno pravobranilstvo RS). Člena 8 in 9 Zakona o arhivskem gradivu in arhivih¹ določata, kaj so pristojnosti Arhiva RS in regionalnih arhivov. Regionalni arhivi naj bi hranili tudi gradivo organizacijskih enot državnih organov, vendar za nekatere ustvarjalce obstajajo različna tolmačenja. Zato bi tak seznam potrebovali, sicer pa bi imel tak seznam smisel le tedaj, če bi med javnopravnimi osebami napravili izbor, od katerih bomo prevzemali arhivsko gradivo.

¹ Uradni list RS 20/97.

2. DOLŽNOSTI USTVARJALCEV DO ARHIVOV IN ARHIVOV DO USTVARJALCEV

2.1. Dolžnosti javnopравnih oseb določa 21. člen Zakona o arhivskem gradivu in arhivih. Določa obveznosti do arhiva v zvezi z odbiranjem arhivskega gradiva, o izdelavi navodil, zagotavljanju materialnih, kadrovskih in finančnih pogojev.

Za pravosodje je na splošno značilno, da njegovo gradivo ohranja dolgotrajno dokumentarno vrednost, kar ustanovam narekuje skrb za to gradivo že zaradi lastnih potreb, vendar pa v odnosih s pristojnim arhivom povzroča nekaj težav pri predaji arhivskega gradiva. V preteklih prevzemnih zapisnikih je tako mogoče opaziti, da so si predajniki gradiva zadržali posamične spise, še raje pa vpisnike in imenike, češ da jih pri poslovanju še potrebujejo, kar ni v skladu z današnjo arhivsko zakonodajo, ki predvideva prevzem arhivskega gradiva v zaokroženih celotah.

Natančni sodni poslovnik, ki jih imajo sodišča od oblikovanja 1850 dalje, arhivistu olajšajo spoznavanje poslovanja, še preden se lahko seznanijo z gradivom v arhivu, predvidi lahko, kje bo nastajalo med dokumentarnim tudi arhivsko gradivo, laže lahko opravlja svetovalno delo. Že starejši poslovnik o notranjem poslovanju organov za pravosodje, zlasti sodišč, predvidevajo, da ta pri izločanju nepotrebne gradiva upoštevajo potrebe zgodovine in kulture in za njiju ohranijo pomembnejše spise,² kar je bila posledica razvoja zgodovinopisja v 19. stoletju, ki je glavne vire za svoje preučevanje našlo v arhivih.

Kako določiti, katero gradivo je toliko pomembno, da ga je potrebno ohraniti za znanstvene, kulturne in druge potrebe, je eno od osnovnih vprašanj arhivistike. Pri presojanju se arhivi in organi pravosodja razlikujejo, razlike izhajajo iz temeljnih dejavnosti arhivskih in pravosodnih ustanov. Za sodišča bo npr. pomembnejša zadeva odvisna od višine zagrožene ali izrečene kazni, velikosti zapuščine ali zaplenjenega imetja, vrednosti spora v pravnih zadevah. Za arhive je pomembna sporočilna vrednost gradiva, ki ni nujno največja v najhujših kazenskih zadevah ali povezana z velikostjo premoženja. Zaradi vsega tega je nemogoče doseči absolutne popolnosti pri izboru gradiva, celo takrat ne, če se ustvarjalci in arhivi lotijo tega dela odgovorno in skrbno. Pri množini sodobnega gradiva pa je nemogoče, da bi arhivisti ali uslužbenci ustvarjalca presojali pomembnost od spisa do spisa ali od dokumenta do dokumenta.³ Pri vsej skrbnosti, ki jo priporoča Schellenberg,⁴ se lahko v najboljšem primeru približamo optimalnim rešitvam. Različni katalogi, sezname gradiva, za katerega lahko načeloma sklepamo, da ima lastnosti arhivskega gradiva, so nam in ustvarjalcem gotovo v pomoč, vendar nas ne morejo osvoboditi skrbnosti in temeljitosti pri odbiranju in že prej pri seznanjanju z gradivom, ki dejansko nastaja pri ustvarjalcu.

2.2. Oddelek za pravosodje v PAM skrbi za gradivo pravosodja, ki je nastalo po letu 1849, ko se je v naših deželah pravosodje ločilo od uprave na vseh stopnjah, starejše, ki ga je po količini razmeroma malo, pa je v oddelku za starejše gradivo združeno z drugim gradivom gosposčin in magistratov. V obdobju približno 150 let so se pravosodni organi zelo spreminjali, nastajali so novi organi, spreminjala se je stvarna in teritorialna pristojnost, velik je bil tudi vpliv splošnih družbenih sprememb,

² Kot primer navajamo Državni zakonik XLI/113, 1897.

³ *Die Archive in der Europäischen Union, Luxemburg 1994, 2, del, pogl. 1.*

⁴ *Theodore R. Schellenberg, Die Bewertung modernen Verwaltungsschriftguts, Archivschule Marburg, Marburg 1990.*

sprememb družbenopolitičnih sistemov, ki jim je sledilo več različnih pravnih sistemov.

2.2.1. SPREMEMBE PO LETU 1994, KO SE JE IZVEDLO TEMELJITO PREOBLIKOVANJE SODSTVA V SAMOSTOJNI REPUBLIKI SLOVENIJI

Organizacijska struktura rednih sodišč se je približala tradicionalni - okrajna in okrožna sodišča so nadomestila temeljna sodišča z enotami⁵. Razne samoupravne ustanove so spremenile svoj značaj ali pa ugasnile. Tako so delovna in socialna sodišča nadomestila prejšnja sodišča združenega dela⁶, ni več družbenih pravobranilcev samoupravljanja, čeprav so v začetku 90. let še bedeli nad postopki lastninjenja,⁷ ponovno se je uvedel notariat,⁸ organi za prekrške so prešli pod ministrstvo za pravosodje.⁹

Vse to zahteva od arhivov, da skrbijo za strokovno usposobljenost arhivistov, ki so odgovorni za področje pravosodja. Ti morajo poleg splošnega znanja s področja arhivistike poznati zgodovino ustvarjalcev ter pogloblitve zakone in druge predpise, po katerih so se le-ti morali ravnati.¹⁰ Že sam izbor teh zakonov in predpisov, ki so ga zbrali arhivisti sami, je obsežen. Večino v njem citiranih aktov je za kvalitetno delo v arhivu treba preučiti in obvladati, dodati pa je treba še vse že navedene novosti po letu 1990. Nujno je tudi, da se z ustvarjalci - to je s svetovalnim delom in nadzorom nad stanjem arhivskega gradiva, ukvarja arhivist, ki je v arhivu pristojen za pravosodje, predvsem tam, kjer je tudi arhiv pristojen za raznolike in številne ustvarjalce s področja pravosodja.

Pristojni arhiv je dolžan izvajati svetovanje in nadzor nad arhivskim gradivom, ki je še pri ustvarjalcih, skrbno sestavljati navodila za odbiranje, seveda pa paziti, da se uničuje le dokumentarno gradivo, stalno pa mora opominjati ustvarjalce gradiva, da se brez sodelovanja arhiva ne more izvajati odbiranje. Arhivist mora spremljati vse predpise, ki zadevajo delo ustvarjalcev in vplivajo na nastajanje arhivskega gradiva. Vendar zakoni, pravilniki in navodila Ministrstva za pravosodje ne zadostujejo za to, da bi arhivist dobil vse podatke o gradivu, zato se je dolžan informirati pri ustvarjalcu, kakšno gradivo na podlagi predpisov v resnici nastaja. Ustvarjalec pa je arhivu dolžan omogočiti vpogled v gradivo, ki ga hrani, ali ki pri njem šele nastaja.

2.2.2. Pri današnjem poslovanju pa se je potrebno informirati tudi o elektronskem gradivu, kakšen je delež tega gradiva v okviru celote, o programih (ki so za predpisani oziroma enotni za posamezne vrste organov). Strojno berljivo arhivsko in dokumentarno gradivo je ena največjih skrbi moderne arhivistike v svetu in tudi pri nas. Danes je že jasno, da bo potrebno tudi to gradivo odbirati, čeprav ne več toliko zaradi prostorskih zmogljivosti. Vendar pa bo ostala tudi pri tem gradivu še aktualna misel Theodorja Schellenberga o obratnem sorazmerju med zanimanjem

⁵ Zakon o sodiščih, Uradni list RS 19/94.

⁶ Zakon o delovnih in socialnih sodiščih, Uradni list RS 19/94.

⁷ Zakon o družbenem pravobranilcu Republike Slovenije, Uradni list 71/94.

⁸ Zakon o notariatu, Uradni list RS 13/94.

⁹ Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o prekrških, Uradni list RS 35/97 in 73/97.

¹⁰ Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991, 1. del, Izbor zakonov in predpisov, Ljubljana 1997.

raziskovalcev in količinami gradiva. Tudi elektronsko gradivo je potrebno prebrati, preučiti, saj človeške zmogljivost še niso neomejene. Res pa je, da velike baze podatkov, ki so raziskovalcem na voljo danes, omogočajo razcvet novih kvantitativnih zgodovinskih in drugih raziskav, ki prej »ročno« niso bile možne, a le če so baze podatkov oblikovane premišljeno, nekoristne so, če je v njih vse mogoča navlaka. Naš pravilnik o izročanju arhivskega gradiva¹¹ sicer ima določilo, da morajo biti izročeni zapisi ustvarjalcev, ki so nastali ali se ohranili v strojno berljivi obliki kompatibilni z obstoječo informacijsko tehnologijo. Vendar, kako doseči uresničitev tega načela, če vemo, da se gradivo predaja do 30 let po nastanku, kjer pa so arhivi zaradi prostorskih stisk v zamudi, pa bo lahko še kasneje. Trideset let po nastanku gradiva, preverjati kompatibilnost, je po pojmovanju arhivista, ki ni vedno tudi računalniški strokovnjak, odločno prepozno. Ustreznost programov in možnost uporabe v arhivu bi morali presojati zdaj! Sedaj se digitalizira del poslovanja pravosodnih organov, nov informacijski sistem vzpostavljamo tudi arhivi, svoje delo prilagajamo mednarodnim standardom, ene in druge ustanove financira proračun, mislim, da smo dolžni, tako arhivi kot ustvarjalci, sproti reševati probleme strojno berljivega gradiva, vendar ne v razmerju posameznega regionalnega arhiva in posameznega ustvarjalca. Gradivo, ki nastaja danes, bo moralo ostati berljivo tudi v prihodnosti, in to tudi z novo strojno opremo in novimi programi. Zelo pomembno je, da vsi, ki pripravljajo programe za elektronsko poslovanje, nekaj vedo tudi o načelu provenience. Ne glede na to, da se vzpostavljajo centralni informacijski sistemi s centralnimi bazami podatkov, kakor jih za pravosodje vzpostavlja center za informatiko pri Vrhovnem sodišču RS, mora tudi elektronsko dokumentarno in arhivsko gradivo pripadati ustvarjalcu. Problem, kako prevzeti elektronsko vodene evidence, sme biti le tehnične narave, in nič drugega. Po informacijah ustvarjalcev, pa imajo ti že pri tekočem poslovanju včasih težave pri upravljanju z lastnim gradivom.

3. NEKAJ ODPRTIH VPRAŠANJ ZARADI NEUSKLAJENOSTI ALI RAZLIČNEGA RAZUMEVANJA PREDPISOV

Na splošno lahko rečemo, da predpisi o ravnanju z dokumentarnim gradivom vsebujejo premalo natančnih navodil o ravnanju z arhivskim gradivom, o sodelovanju s pristojnim arhivom in o izročanju gradiva. Vse javnopravne osebe so se seveda dolžne ravnati po določilih Zakona o arhivskem gradivu in arhivih in izvedbenih aktih, iz prakse pa vemo, da se pravosodni organi vedno natančno ravnajo po »svojih« zakonih, pravilnikih in navodilih, torej tistih, ki jih izdajajo Ministrstvo za pravosodje ali drugi nadrejeni organi. Zato je zelo pomembno, kakšna določila imajo ti predpisi o ravnanju z dokumentarnim in arhivskim gradivom. Eden glavnih problemov je obveščanje pristojnega arhiva pred načrtovanim odbiranjem arhivskega gradiva in izločanjem dokumentarnega gradiva, ki ga pravosodni organi ne potrebujejo več. Ne trdimo, da pravosodni organ izvaja odbiranje gradiva brez navodila pristojnega arhiva če le-ta ni dovolj prisoten na terenu, oziroma pri ustvarjalcih in njihovih stalnih zbirkah dokumentarnega gradiva.

¹¹ 8. člen Pravilnika o odbiranju in izročanju javnega arhivskega gradiva arhivu, Uradni list RS59/99.

3.1. POSLOVNIK O NOTRANJI ORGANIZACIJI IN POSLOVANJU DRŽAVNIH TOŽILSTEV¹²

V 64. členu določa roke hranjenja za spise. Po preteku rokov naj bi državno tožilstvo izločilo spise iz svojega arhiva in z njimi ravnalo po Zakonu o arhivskem gradivu in arhivih. Člen obravnava le spise, ne pa evidenc, znano pa je, da so bile zaradi njih v razmerju arhivi - tožilstva že velike težave. Tožilec ne more izločiti gradiva iz stalne zbirke dokumentarnega gradiva po npr. preteku 10 let. Tako določilo je lahko zelo nevarno za usodo arhivskega gradiva, saj se izločitev ne more enačiti s predajo gradiva arhivu. Ohraniti mora v stalni zbirki tisto gradivo, ki ima na podlagi navodila pristojnega arhiva značaj arhivskega gradiva, dokler ga ne prevzame pristojni arhiv.

3.2. STATUT NOTARSKE ZBORNICE¹³ IN PRAVILNIK O POSLOVANJU NOTARJA¹⁴

Po določilih Zakona o notariatu iz leta 1994 je za hrambo notarskega arhiva razrešenega ali umrlega notarja zadolžena notarska zbornica Slovenije. Kljub možnosti, da se del gradiva lahko preda notarju, nasledniku, ostaja dejstvo, da se gradivo nekega notarja lahko preseli izven sodnega okraja, kjer je notar posloval. Hramba notarskega gradiva izven sodnega okraja, kjer je notar posloval, je problem že za državljane, za katere so notarji poslovali, za arhive pa še bo. Gradivo notarjev je javno arhivsko gradivo in zanj so pristojni regionalni arhivi. O tem v Zakonu o notariatu, Navodilu o poslovanju notarja in Statutu notarske zbornice Slovenije ni določil. Za primerjavo navajamo določila Zakona o notarjih iz leta 1930.¹⁵ Ta je skrb za gradivo notarja, ki je umrl ali drugače prenehal poslovati, naložil sreskim (okrajnim) sodiščem. S tem je gradivo ostalo v okraju, za katerega je bil notar pristojen, in kjer je živela tudi večina strank, za katere je lahko hranil notar zelo pomembna dokazila.

3.3. NAVODILO O IZLOČANJU DOKUMENTARNEGA GRADIVA PRI SODIŠČIH¹⁶

Navodilo se sklada z Zakonom o arhivskem gradivu in arhivih v tistem delu, kjer predvideva odgovornost sekretarja ali posebej določenega sodnika za arhivsko gradivo,¹⁷ predhodno obvestilo pristojnega arhiva o začetku odbiranja arhivskega gradiva ter o sodelovanju z njim. Vendar pa so nekateri členi pravilnika neskladni med seboj, ko uničevanje dokumentarnega gradiva povezujejo s predajo arhivskega gradiva arhivu.¹⁸ Navodilo velja za vsa sodišča ne glede na njihove pristojnosti po zakonu o rednih sodiščih. Arhivi bodo morali pri oblikovanju navodil bolj upoštevati pristojnosti posameznih sodišč in navodila temu prilagoditi. Kazenske zadeve ohraniti v večji meri pri tistem sodišču, kjer so se vodili postopki o težjih kazenskih zadevah

¹² Uradni list RS 78/98.

¹³ Uradni list RS 18/95, spremembe Uradni list RS 66/96.

¹⁴ Uradni list RS 83/95.

¹⁵ Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine 33/30.

¹⁶ Uradni list RS 52/01.

¹⁷ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih predpisuje v členu 21, da javnopravne osebe določijo enega od vodilnih delavcev, ki bo odgovoren za za obveznosti v zvezi z arhivskim gradivom in predajanje le-tega v arhiv.

¹⁸ Člen 8 Navodila o izločanju dokumentarnega gradiva. Na netočnosti je opozorila tudi Duša Krnel - Umek na sestanku arhivistov s področja pravosodja, novembra 2001.

in pri njih upoštevati bolj kriterije pomembnosti gradiva, ne pa vzorčenja. Upoštevati bodo morali še, da sodišča hranijo gradivo, ki je nastajalo v drugačnih družbenih razmerah, pravnih ureditvah, z drugačnimi pristojnostmi, pod drugačnimi poslovniki in drugimi predpisi, naša navodila bomo morali prilagoditi tem spremembam. V vsakem primeru pa je pristojni regionalni arhiv tisti, čigar navodilo mora pravosodni organ upoštevati. Ne pa na odločitve, kolikšen delež dokumentarnega gradiva bomo razglasili tudi za arhivsko, upoštevati mora prostorsko stisko arhivov in stalnih zbirk dokumentarnega gradiva.

4. IZOBRAŽEVANJE DELAVCEV, KI DELAJO Z DOKUMENTARNIM GRADIVOM

Kaj mora obvladati arhivar? Arhivarji opravljajo že strokovni izpit iz sodnega reda, ustvarjalci so jim dolžni omogočiti še izobraževanje v skladu s Pravilnikom o strokovni usposobljenosti delavcev javnopравnih oseb, ki delajo z dokumentarnim gradivom.¹⁹ Izobraževanje organizirajo arhivi za delavce tistih ustvarjalcev, za katere gradivo so pristojni. Oni izvajajo tudi preskuse znanja. V praksi pa se pojavljajo različni izvajalci takega izobraževanja. Ne mislimo vnaprej odrekati kvalitete tega izobraževanja in znanja predavateljev, vendar ne more potekati tako izobraževanje mimo pristojnosti regionalnega arhiva, zlasti pa ne preverjanje znanja. Ko gre za arhivarje iz pravosodja pa je potrebno, da vsaj za del vsebin, naštetih v 3. členu Pravilnika, sodeluje arhivist s področja pravosodja. Te vsebine so: pravila pisarniškega poslovanja glede dokumentarnega gradiva pred prenosom v stalno zbirko, roki hranjenja, način urejanja dokumentarnega gradiva v stalni zbirki, način in postopek odbiranja arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva, dokumentarno gradivo, ki ima lastnosti arhivskega gradiva. Arhivarji potrebujejo še znanja iz preteklih načinov poslovanja, poznati morajo npr. tudi stare načine označevanja spisov, saj vsak dan delajo s starejšim gradivom in iz njega tudi iščejo dokumente za redno poslovanje. Na njih leži tudi večina obveznosti pri pripravi arhivskega gradiva za predajo.

5. UPORABA ARHIVSKEGA GRADIVA USTVARJALCEV S PODROČJA PRAVOSODJA

Kot ostalo arhivsko gradivo se tudi gradivo pravosodja uporablja na dva načina; za praktične, poslovne namene, za zagotovitev pravic, ter za znanstvene in kulturne potrebe.

¹⁹ Uradni list RS 59/99.

5.1. UPORABA PRAVOSODNEGA ARHIVSKEGA GRADIVA ZA UPRAVNE NAMENE

Po osamosvojitvi Slovenije, ko je število zahtevkov po arhivskem gradivu za upravne in poslovne namene iz leta v leto naraščalo, se je povečala tudi uporaba gradiva pravosodnih organov. Zaradi izvajanja denacionalizacije in zakonov o popravil krivic se je največ zahtevkov nanašalo na gradivo, ki je nastalo leta 1945 in po njem. Delavci arhiva so največ gradiva iskali v fondih Sodišča narodne časti - senatov v Mariboru in Murski Soboti. Vojaškega sodišča za mariborsko vojno območje (čeprav je hranjeno v Pokrajinskem arhivu le majhen del tistega, kar je v resnici nastalo leta 1945), Okrajnega sodišča Maribor (zaplembeni spisi). V zvezi z denacionalizacijo se je povečalo povpraševanje tudi po zemljiškoknjižnih listinah in zapuščinskih zadevah, uporabniki so iskali dokazila o priznanju očetovstva, gospodarske organizacije pa različne podatke, ki dokazujejo pravno nasledstvo.

5.2. UPORABA PRAVOSODNEGA ARHIVSKEGA GRADIVA ZA ZNANSTVENE IN KULTURNE POTREBE

Na podlagi evidence, ki jo vodi čitalnica PAM, je uporaba pravosodnega gradiva manjša od uporabe v upravne namene in tudi veliko manjša od možnosti, ki ga nudi po količini obsežno in po vsebini bogato pravosodno gradivo. To gradivo nudi veliko podatkov za različne stroke, če se uporabniki le odločijo razbirati iz dokumentov, ki prvotno niso nastali za znanstvene in kulturne namene, ampak so pomen za znanost in kulturo pridobili zaradi svoje sporočilne vrednosti. Pomembno pri njem pa je, da najdemo v njem podatke vseh socialnih plasti družbe, vseh generacij, obeh spolov. Raziskovalci, ki se o preteklosti seznanjajo na podlagi sporočil sodobnikov, opažajo, da so se nekatera področja tedanjega življenja prezrla, ker tedaj niso nikogar zanimala in so predvidevali, da bo tako tudi ostalo. V pravosodnem gradivu lahko najdemo veliko gradiva za nekoč prezrte teme (otročstvo, nižji socialni sloji...).

Zakon o arhivskem gradivu in arhivih določa v 11. členu kot naloge javnih arhivov tudi posredovanje kulturnih vrednot v zvezi z arhivskim gradivom, opravljanje raziskovalnih nalog na področju arhivistike, zgodovine in drugih ved, povezanih z arhivskim gradivom, ter izdajanje publikacij. Naštete naloge omogočajo arhivistom, da tudi sami postanejo uporabniki arhivskega gradiva in raziskovalci.²⁰ Ko popisujejo gradivo določenega arhivskega fonda, so dolžni poleg gradiva predstaviti tudi njegovega ustvarjalca. Ker je gradivo pravosodnih ustvarjalcev dokaj raznoliko tudi po obliki in nosilcih zapisov, ga lahko uporabljamo pri arhivskih razstavah.²¹ Pri objavljanju arhivskih pripomočkov, rezultatov urejevalnega in popisovalnega dela arhivistov, je potrebna velika skrbnost in previdnost zaradi varovanja osebnih podatkov, kar je pri pravosodnem gradivom zelo občutljivo vprašanje. Ne razpolagamo pa s podatki, v kolikšni meri so s publicistično dejavnostjo arhivov seznanjeni v strokovnih knjižnicah naših pravosodnih organov.

²⁰ Poleg že omenjenega izbora zakonov in predpisov navajamo še zbornik *Pravo, zgodovina in arhivi. Prispevki za zgodovino pravosodja*, Ljubljana 2000.

²¹ Kot primer navajamo razstavi Pokrajinskega arhiva Maribor *Koroški plebiscit leta 1920 v sodnih in župnijskih arhivih, Ravne na Koroškem, Libeliče, Maribor 1994 - 1995*, in *Vojne zgodbe iz sodnega arhiva. Prva svetovna vojna v arhivskem gradivu Okrožnega sodišča Maribor, Maribor 2001*.

6. SKLEP

Skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo zavezuje tako ustvarjalce tega gradiva kot arhive, v katerih gradivo dobi nov pomen in vlogo. Ta skrb pa terja tesno sodelovanje ustvarjalcev in arhivov in poznavanje . Kot je bilo v prispevku že poudarjeno, morajo arhivi dobro poznati delovanje ustvarjalcev, njihove sisteme poslovanja, njihovo zgodovino in tudi pravne prednike. Tudi ustvarjalcem bi pri njihovi skrbi za lastno dokumentarno in arhivsko gradivo koristilo, če bi več vedeli o tem, kaj se dogaja z njihovim gradivom, ko pride v arhiv; kdo ga uporablja, kaj uporabniki iščejo v njem in kaj lahko iz podatkov, ki jih najdejo, ustvarijo v znanstvenih, publicističnih in drugih delih.

SUMMARY

COMMUNICATION BETWEEN ARCHIVES AND RECORD CREATORS IN LEGISLATIVE BODIES. UNSOLVED PROBLEMS AND SOLUTIONS

Provisions of the Archives and the Archival Institutions Act define the obligations of persons being occupied by legislative bodies concerning archives and archival institutions. The new organisation of law-courts performed after the year 1994 asks archival institutions to complete fundamental studies of the structure of the organisation and administration of legislative bodies. Only so archives will be able to know the kind of records and documents that will be created and simultaneously they will be able to solve the problems caused by not legalised regulations. The most important task will be the appraisal of the co-operation of archives with the competent institutions, considering the fact that archives may be used for other purposes and will get new holdings bearing problems with machine readable records.